

Hitlers mina dödade 33 svenska sjömän när ubåten HMS Ulven sjönk i Göteborgs skärgård

Den 15 april 1943, mitt under brinnande världskrig, skymtades den svenska ubåten HMS Ulvens periskop i Kattegatt. Därefter blev det tyst. Nästan tre veckor senare bärgades Ulven, med dess 33 besättningsmän, utanför Stora Pölsan i Göteborgs norra skärgård. Alla ombord var döda – och hela Sverige undrade varför.

(Text: Hampus Dorian Uppdaterad: 2024-03-09 Publicerad: 2023-04-15)

Danmark och Norge hade ockuperats av nazisterna. Finland låg i krig med Sovjetunionen och Europa stod i brand. Men Sverige var, som neutral nation, fortfarande relativt förskonat från andra världskrigets fasor. Den 15 april 1943 skulle dock komma att bli en svart dag under de svenska beredskapsåren.

Göteborgseskadern mobiliserades

Efter andra världskrigets utbrott mobiliserades stora delar av det svenska försvaret. På västkusten sattes marinens Göteborgseskader in som så kallad neutralitetsvakt för att skydda svenskt territorium från främmande makt. Eskaderns flaggskepp, pansarskeppet HMS Manligheten, baserades i Lysekil medan ubåtarna hade Marstrand som utgångspunkt. Det var också dit som de, för tiden, relativt moderna svenska ubåtarna Draken, Gripen och Ulven skickades under 1941.

Pansarskeppet HMS Manligheten i Göteborgs hamn i slutet av 1930-talet. Bild: Kamerareportage

Under våren 1943 gick HMS Ulven, med sina 33 besättningsmän ombord, ut på vad som skulle bli dess sista resa till havs. Uppdraget var en övning. Det kom att sluta i skarpt läge och total katastrof.

Uppdraget: Torpedattack

Scenariot för marinövningen på västkusten var att HMS Manligheten, tillsammans med ett antal svenska jagare, skulle röra sig längs kusten mellan skärgården och den svenska territorialvattengränsen. Ubåtarnas uppgift var att, med övningstorpeder, attackera ytfartygen. Dels för att öva ubåtsangrepp, dels för att ytfartygen skulle öva försvar mot detsamma. Farvattnen som utgjorde skådeplats för övningen var, trots att de låg nära fartygens baser, långt ifrån ofarliga. Havet mellan Danmark och Sverige var vid den här tiden praktiskt taget ett flytande minfält. Både britterna och tyskarna hade placerat ut sjöminor i tusental.

Svenska ubåtar i Göteborgs hamn. I mitten syns HMS Ulven. Bild: Kamerareportage

Ulven skymtades – och försvann

På förmiddagen den 15 april skymtades Ulvens periskop i Kattegatt. Ubåtens order var att anfälla Manligheten och dess medföljande jagare. Men ingen torped avfyrades. Och inget hördes från Ulven. Under natten gjordes upprepade försök att få radiokontakt med ubåten, men svaren uteblev. Inte heller besättningen på Draken lyckades få kontakt med sina kollegor.

Ulvens uppdrag var att attackera pansarskeppet HMS Manligheten och dess medföljande jagare med övningstorpeder. Bild: Kamerareportage

Tysk kanoneld

Morgonen därpå, den 16 april, besköts Draken av ett tyskt fraktfartyg. Den svenska ubåten lyckades dock undvika elden. Information om händelsen nådde aldrig divisionschefen – som fanns ombord på Ulven. Den senare hade fortfarande inte hörts av eller syns till och senare samma dag beslutade Göteborgseskaderns kommandör Åke Grefberg att alla eskaderns fartyg skulle ut på skarpt uppdrag med ett gemensamt mål: hitta HMS Ulven. Även spaningsflyg från F6 i Karlsborg och F9 på Säve sattes in i sökandet efter den försvunna ubåten. Från Horsfjärden i Stockholm skickades fartyget HMS Belos – specialiserat på att undsätta och rädda besättningar från förlista ubåtar.

Ubåtsräddningsfartyget Belos skickades från huvudstaden med uppdraget att rädda besättningen på Ulven. Bild: Kamerareportage

Sista spåret efter Ulven

Det enda spår man hade var Ulvens så kallade telefonboj, som upptäckts av ett spaningsflyg. När ubåten Draken nådde fram till bojen för att ta kontakt med kollegorna under ytan insåg man dock att den var avsliten. Med utgångspunkt i fyndet bestämde sig ledningen för räddningsoperationen för att avgränsa det område man skulle leta i. Både flyg, militärfartyg och fiskebåtar deltog i den stora sökinsatsen. Redan andra dagen höll det på att gå riktigt illa. En fiskebåt trodde sig ha lokaliserat något intressant under havsytan. Ubåten HMS Nordkaparen, som deltog i sökandet, gled fram ovan havsbotten och utlöste en sjömina – som exploderade. Dessbättre klarade sig ubåten, liksom besättningen, oskadd.

Hela Sverige höll andan

Sökandet efter Ulven fortsatte och fick stor medial uppmärksamhet. Såväl anhöriga till besättningsmännen som stora delar av den svenska befolkningen satt klistrade vid sina radioapparater under de dagliga sändningarna från insatsen. I en av dem skickade amiral Fabian Tamm, chef för den svenska marinen, en hälsning till kollegorna på den försvunna ubåten.

”Besättningsmän på Ulven. Edra anhöriga och alla edra kamrater vid flottan följa eder ständigt med varma tankar. Vi äro förvissade om att ni äro modiga. Spara krafterna och håll ut. Allt görs vad som kan göras för eder räddning. Så fort sjön lägger sig komma dykare ned. Belos anländer idag. Hans Majestät Konungen sänder eder en särskild hälsning.”

GP och andra svenska dagstidningar rapporterade frekvent.

Göteborgs-Posten
Lönsumpris 15 öre
Lördagen den 17 april 1943
HUVUDREDAKTOR: HARRY HJÖRNE

Svensk u-båt försvunnen mellan Vinga och Marstrand med 33 man

Stort uppbud flyg, fartyg söka 'Ulven'

U-båten saknad sedan torsdagen. Avsliten telefonboj bekräftar olyckan. Bärgningsfartyg med dykarklocka på väg från Stockholm.

- Två av de saknade -

Kapten **ESKIL HEDELIUS**,
fartygschef på »Ulven».

Löjtnant **LENNART WESTERLUND**,
1ste officer på »Ulven».

Marstrands alla tankar hos "Ulven"

Som en hemmabåt

Tung oro, spänningen följes från fästningsvallarna.

De 33 ombord på "Ulven"

Personen ombord på u-båten »Ulven», utgjordes av följande:
Fartygschefen kapten Eskil Hedelius, Stockholm, född 1909,
1ste officer löjtnant Lennart Westerlund, Marstrand, född 1910, Kalv,
2de officer sjöman vid första matroskompaniet Håkan Gustafsson, Marstrand, född 1910, Kalv,
3de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
4de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
5de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
6de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
7de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
8de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
9de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
10de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
11de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
12de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
13de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
14de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
15de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
16de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
17de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
18de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
19de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
20de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
21de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
22de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
23de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
24de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
25de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
26de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
27de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
28de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
29de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
30de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
31de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
32de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv,
33de officer sjöman vid första matroskompaniet Erik Eriksson, Marstrand, född 1910, Kalv.

Från G.-P:s korrespondent.
Marstrand den 16 april.
I Marstrand började vid middagstiden i dag gå rykten om att en fruktanvärd olycka drabbat Marstrands svenska u-båtsdivision. En av båtarna skulle ej ha återkommit efter ett par dygns övningar. Vid halv 1-tiden blåstes larm på de båtar, som lågo i hamnen, västfyller Be-

För de anhöriga till besättningsmännen började nu en oviss kamp mot klockan, då syret på ubåten beräknades räcka knappt en vecka.
Bild: Anders Ylander

Knackningar under ytan

En av de händelser som fick störst uppmärksamhet var när det, under de inledande dygnen, kom uppgifter om att det hörts knackningar under vattenytan utanför Vinga – vilket gav upphov till spekulationer kring om besättningsmän på Ulven var vid liv. Man kunde dock aldrig fastslå att det faktiskt rörde sig om några knackningar och bedömde att det kunde finnas en rad olika orsaker till ljuden. Sökningar efter Ulven genomfördes på en rad olika platser där olika upptäckter gjorts, men ubåten var spårlöst försvunnen. Kring påsk, i slutet av april 1943, konstaterade man att ingen på Ulven kunde antas vara vid liv och den stora sökindsatsen blåstes av. Ledningen för marinen hade dock inga tankar på att ge upp och sökandet fortsatte i mindre skala.

Under sökandet efter Ulven påträffades ett stort antal sjöminor. De flesta hade placerats ut av Nazityskland. Bild: Kamerareportage

Det avgörande fyndet

Det avgörande fyndet kom att dröja till den 5 maj. På ett tidigare taget flygfoto syntes skuggan av vad som skulle kunna vara en ubåt, inom det område som sökinsatsen haft som fokus. Fartyg skickades till området, strax innanför den svenska territorialvattengränsen, där minor hittades. Ubåtsräddningsfartyget HMS Belos ankrade och dykaren Alvar Eriksson skickades ned i den starka strömmen. Klockan 17.55 kom hans rapport från djupet: "Jag står på ubåten Ulven". Med sig upp till ytan hade han HMS Ulvens flagga.

Några sjömän som deltog i sökandet läser i GP att Ulven har hittats. Bild: Kamerareportage

Bärgades till Eriksberg

Det dröjde sedan till slutet på juli innan ubåten kunde bärgas, från 52 meters djup, och bogseras till Marstrandsfjorden. Därifrån bogserades Ulven, den 1 augusti 1943, sedan vidare till en flytdocka på Eriksbergsvärvet i Göteborg. Längs vägen genom skärgården hälsades Ulven av öbor som hissat flaggorna på halv stång.

Ulven bogserades till Eriksbergsvärvet i Göteborg av pontonerna Oden och Frigg. Bild: Kamerareportage

En haverikommission fick i uppdrag att utreda vad som dödat de 33 besättningsmännen, som hedrades med en minnesceremoni vid Nya Varvet den 4 augusti. Än i dag står ett krigsmonument tillägnat besättningen på Ulven, och andra svenska sjömän, på Nya Varvets kyrkogård med texten:

"Till minnet av de män som omkommit under tjänst å Göteborgs Eskader och Örlogsbas beredskapsåren 1939-1945".

På stenen, även kallad Ulvenmonumentet, står namnen på alla de som omkom.

En minnesceremoni hölls vid Nya Varvet i Göteborg. Bild: Kamerareportage

Så dog besättningen

Det kunde relativt snabbt konstateras att Ulven förlit på grund av en mina som exploderat. Haverikommissionen kom också fram till att händelseförloppet troligen gått fort och att ingen i besättningen kunde ha överlevt explosionen någon längre tid. Hälften av dem hade, enligt utredningen, varit i manöverberedskap. Den andra hälften hade ätit torsdagsmiddag med ärtsoppa och pannkakor när minan briserade. Ett antal personer antogs ha dött av själva explosionen, medan övriga bedömdes ha blivit medvetslösa och därefter drunknat. Tidpunkten för explosionen fastställdes, med hjälp av bland annat klockor ombord på ubåten, till omkring klockan 18.10 på kvällen den 15 april 1943. Efter händelsen minsveptes området och ett stort antal minor hittades. Även därefter hittades minor av fiskebåtar och civila fartyg. En polisutredning slog dock fast att inga juridiska fel begåtts av svensk militär i samband med övningen.

När Ulven lyfts upp i Eriksbergssvarvets torrdocka kunde man dokumentera ubåtens omfattande skador. Bild: Kamerareportage

Tysk mina sprängde Ulven

Minan som sänkte HMS Ulven hade placerats ut av Nazityskland – som också mottog en diplomatisk protest från Sverige. Från Tyskland fick man till svar att minan placerats ut i början av kriget, 1940, och att den därefter måste ha drivit in på svenskt vatten. Än i dag ligger tyska och brittiska minor från världskrigen kvar längs den svenska Västkusten. Så sent som i maj 2022 sprängde Försvarsmakten gamla minor utanför Vinga och totalt bedöms omkring 2 000 sjöminor ligga kvar i Västerhavet. De ligger dock på havsbotten och bedöms inte utgöra något direkt hot mot sjöfarten.

– *Ingen av dem är aktiva, men det finns en risk att de detonerar när sprängladdningarna blandas med syre*, har Roger Edfors, minröjningsexpert vid Försvarsmakten, tidigare sagt till GP.

Hedras i skärgården

På lördagen den 15 april, 80 år efter den tragiska händelsen utanför Stora Pölsan, kommer HMS Ulvens besättning att hedras till havs på platsen där ubåten förläste. Från fartyget HMR Belos, som bär samma namn som det ubåtsräddningsfartyg som deltog i sökinsatsen 1943, kommer en kransnedläggning att genomföras. Ombord finns marinchefen Ewa Skoog Haslum och flottiljchefen Fredrik Lindén. De kommer att ha sällskap av anhöriga till de omkomna på ubåten HMS Ulven.

HMS Ulven

Klass: Draken-klass.

Byggnadsvarv: Karlskronavarvet. Sjösat 6 mars 1930.

I tjänst: 16 februari 1931 till 15 april 1943.

Öde: Sänktes av en tysk mina i Göteborgs skärgård.

Längd: 66 meter.

Bredd: 6,4 meter.

Dykdjup: 60 meter.

Fart: 13,8 knop i ytläge, 8,3 knop i undervattensläge.

Besättning: 34 man (33 ombord när den sjönk).

Bestyckning: Fyra torpedtuber och två automatkanoner.